
ACTIVITY OF THE GYMNASTIC SOCIETY "SOKÓŁ" OF MAZOVIA DISTRICT IN THE LIGHT OF "PRZEGLĄD SOKOLI" (1921 - 1924)

Teresa DROZDEK- MAŁOLEPSZA

*Institute of Physical Education and Tourism,
Jan Długosz University in Częstochowa, Częstochowa, Poland*

Key words:

- Gymnastic Society "Sokół",
- Mazovia District, physical education,
- sport.

Abstract:

The aim of this paper is to present the activity of the the Gymnastic Society "Sokół" [*Polish for "falcon"*] of Mazovia District in the light of "Przegląd Sokoli" (1921-1924). The journal "Przegląd Sokoli" among others published materials on "Sokół" of Mazovia District. In terms of the area the district was the largest one in Poland. It extended from the western border of the Second Republic as far as the area of north-eastern borderlands.

The years 1919 - 1924 saw the organizational and numerical development of regions and nests of Mazovia District As far as the conditions for "Sokół" activity are concerned, with the increase in membership, there was staff training, among others for the purpose of physical education, sport and military training. An element which disseminated and popularized the ideas of the Sokół movement was the organization of rallies, gymnastic shows and sports competitions. The members of Mazovia District participated in Sokół rallies on the nationwide, district and regional levels.

INTRODUCTION

The aim of this paper is to present the activity of the Gymnastic Society "Sokół" of Mazovia District in the light of "Przegląd Sokoli" (1921- 1924). The first issue of the journal was released in January 1921, and the last one - number two - was released in February 1924. The journal was a monthly. It contained information about the activity of mainly Polish, Polish Community and Slavic Sokół Movement.

After the end of World War I and when Poland regained its independence, the process of rebirth and unification of the Sokół movement began. The first step in this direction was a convention of delegates from each of the sokół associations operating under occupation, which took place on April 13, 1919 in Warsaw¹. The convention decided to create the Union of Gymnastic Societies "Sokół" in Poland. The Sokół administrative structure consisted of districts, areas and nests. As far as the present state of research is concerned the publication

---

¹ "Przegląd Sokoli", 1921 no. 1, p.2; T. Drozdek-Małolepsza, Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce [*Establishment of Gymnastic Societies "Sokół" in Poland*], [in:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (ed.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997 [*Outline History of the Polish Sokół Movement In The Years 1867-1997*], Częstochowa 2001, pp.63-69 [*in Polish*].

by T. Drozdek-Małolepsza which is a contribution to the history of "Sokół" in Mazovia District is the most informative one².

RESEARCH METHODOLOGY

The paper uses the following research methods: the method of analysis of historical sources, synthesis, induction, deduction, and a comparative method. The following research areas have been put forward:

1. Did the period ending in 1924 see the development of Gymnastic Societies (GS) "Sokół" of Mazovia District?
2. What factors influenced the development of GS "Sokół" of Mazovia District?
3. Did the number of members, nests and areas of GS "Sokół" of Mazovia District increase in the period discussed?

RESULTS AND DISCUSSION

The earliest accession to the Union of Gymnastic Societies (UGS) "Sokół" was applied for by Sokół members under Russian rule. Delegates of former Polish Sokół Gymnastic Societies in the Kingdom of Poland accepted the Inter-Association Department as their governing body thus establishing Mazovia District³. Next, the following districts joined UGS "Sokół": of Greater Poland, Pomerania, Little Poland, Cracow and Silesia⁴.

The division in UGS "Sokół" into six districts did not comply with the administrative division of the country. Mazovia District was the largest in terms of the area - covering the surface area of 262,026 km². The Mazovia District area extended from the south-western border of the country (counties of Częstochowa and Wieluń) to the eastern borderlands of the Second Republic (provinces of Vilnius and Volhynia)⁵.

Organizationally Mazovia District (as of the beginning of 1921) was divided into 10 areas: I - the City of Warsaw, II - Warsaw-Praga and counties to the right side of the Vistula river, part of Łomża and Siedlce regions, III - Łódź, IV - Lublin, V - Radom, VI - Kutno or Włocławek; VII - Piotrków Trybunalski; VIII - Płock; IX - Kielce, X - Białystok, together with counties of selected Łomża and Siedlce regions, Suwałki region and Northeastern Borderlands⁶. Such administrative division of Sokół Mazovia District underwent changes in subsequent years. They were associated with the establishment of new areas or liquidation of the existing ones.

The nest of "Sokół" in Sieradz was founded on February 27, 1921.⁷ Marek Zaleski was elected the President of the nest, Vice President - Stanisław Jurkiewicz, Secretary - S. Muszyński, Treasurer - J. Życieński, head - Stefan Strzyżycki, host - Skarzyński, members of

---

² T. Drozdek-Małolepsza, *Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej (1906-1939)* [*A Contribution to the History of Gymnastic Society "Sokół" of Mazovia District (1906-1939)*], [in:] W. Cynarski, K. Obodyński, Mirkiewicz M. (ed.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce* [*The History of Gymnastic Society "Sokół" in Poland*]. On the 135th anniversary of its establishment, Rzeszów (no year of publication - n.d.), pp.138-147 [*in Polish*].

³ T. Drozdek-Małolepsza, *Zjednoczenie ruchu sokolego w Polsce (1919-1923)* [*Unification of the Sokół Movement In Poland (1919-1923)*], [in:] „Zeszyty Metodyczno-Naukowe AWF w Katowicach” [*Methodology and Science Journal of the University School of Physical Education in Katowice*"], Katowice 2000, p.6 [*in Polish*].

⁴ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 12, pp.179-181; 1923 no. 1-6, pp.25-28 [*in Polish*]. The actual unification of the Sokół movement took place in early 1923, after Silesian District joined the UGS "Sokół" in Poland.

⁵ T. Drozdek-Małolepsza, *Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej (1906-1939)* [*A Contribution to the History of Gymnastic Society "Sokół" of Mazovia District (1906-1939)*]..., p.142 [*in Polish*].

⁶ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 4, p.16 [*in Polish*].

⁷ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 4, p.20 [*in Polish*].

the management board - Lipiński, Z. Modelska and A.Pachowicz. "Sokół" in Sieradz (in April 1921) had 176 members.

On 10 April 1921 a meeting of the management board of Mazovia District was held⁸. The representatives of the following areas: Kutno, Łódź, Piotrków and Warsaw were present (absent were, among others, activists of the Lublin area). The district of Piotrków had 7 nests at that time; the district of Łódź had 16 nests, 1,600 members (including exercising: 265 falcons and 160 female falcons; 1,004 falcon youth); the Warsaw area had 15 nests and about 2,000 members. Mazovia District according to incomplete reports had about 50 nests and 6,000 members. In order to popularize and promote the idea of the Sokół movement members of GS "Sokół" in Lublin on 14 - 15 August 1921 held a trip to Lutsk (80 falcons and female falcons)⁹. Lublin dwellers - warmly welcomed by the local community - held a gymnastic show in the sports (military) field.

In the building of Towarzystwo Kredytowe Ziemskie [*Land Credit Society*] on October 9, 1921 a board meeting of the District was held attended by presidents and heads of individual areas¹⁰. The meeting was attended by representatives of the following areas: of Białystok, Kutno, Lublin, Łódź, Radom and Warsaw (among others activists from the following districts were absent: of Kielce, Piotrków and Płock). The reports submitted showed that the Warsaw area consisted of 18 nests, the one of Łódź of 14 nests; in the Lublin area there were 5 active nests with 10 nests at the organizational stage; the Radom area had 2 nests - in Skarżysko and Radom (with 7 nests at the organizational stage); in the area of Kutno there were 2 active nests - in Gostynin and Kutno; in the Białystok area there were 3 active nests - in Białystok (the nest had 200 falcons and female falcons), Grodno and Starosielec¹¹.

According to the reports on activities of the areas- submitted at the District board meeting on March 25, 1922 - Mazovia District of GS "Sokół" had 62 active Sokół nests with approximately 8,500 members (and about 2,000 falcon youth)¹². The board meeting was attended by representatives of the following areas: of Białystok, Kielce, Lublin, Łódź, Piotrków, Radom and Warsaw. During the meeting a resolution was adopted to establish an area of Łuck (with nests in: Kowel, Krzemieniec, Kwasilów, Łuck, Równe, Włodzimierz)¹³ and Henryk Chełmicki was appointed as the head, and Łysakowski and Zieliński as his deputies.

According to the information published by editorial staff of "Przegląd Sokoli", in issue no. 9 of 1922: "The renewed nest in Częstochowa was admitted to the Union on the basis of a written application. Organizationally it was assigned to the area of Piotrków"¹⁴. According to the journal the Sokół movement in Mazovia District became popular in the first half of 1922: "New nests are being established and existing ones are resuming their activity (...). The nest in Włocławek resumed its activity for good, that is why a new area was established there, with an option to expand the Sokół organizations to include the counties of Włocławek, Nieszawa and Lipno. The activity of < <Sokół> >in Łuck is developing very well (...). The Białystok area intends to expand its activity to include proximal and more distant towns of the borderlands and the neighbouring ones in the regions of Suwałki and Łomża. The newly

⁸ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 5, pp.7-8 [*in Polish*].

⁹ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 8 -9, p.26 [*in Polish*].

¹⁰ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 10 -11, pp.19-21 [*in Polish*].

¹¹ Ibidem, p.21.

¹² „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 3 -4, pp.55-57 [*in Polish*].

¹³ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 5, p.69 [*in Polish*]. The matter of assignment of the Łuck area was resolved with the Presidency of Little Poland and Masovia.

¹⁴ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 9, p.136 [*in Polish*].

elected management board of Białystok is bustling quite energetically to place < <Sokół> > on a firm footing in Grodno, where it arranged an area rally for this purpose"¹⁵.

The meeting of the Mazovia District Council was held on November 6, 1922¹⁶ and was attended by the representatives of 5 areas: of Białystok, Łódź, Radom, Warsaw and Włocławek as well as the Vilnius nest. The numbers of the areas represented at that time was as follows: area of Warsaw (22 nests, 2,410 falcons and 463 female falcons, 1,363 falcon youth), area of Włocławek (1 nest, 118 falcons and 88 female falcons, 33 falcon youth), area of Łódź (19 nests, 2,574 falcons and 696 female falcons, 560 falcon youth), area of Radom (5 nests, 906 falcons and 51 female falcons, 111 falcon youth), area of Białystok (3 nests, 182 falcons and 136 female falcons, 81 falcon youth)¹⁷. The Council decided to separate the nest of Konin from the Łódź area (with the assignment to the area of Włocławek); the nest of Wieluń (later assigned to the area of Częstochowa); the nest of Zagórz (with the assignment to the Greater Poland District). The Council gave a warning to activists from the districts of Lublin, Łuck and Piotrków due to absence of their representatives at the meeting and their failure to submit reports on activities of the areas. Furthermore, the District Council decided to admit the Vilnius area to the district (the area consisted of one nest - Vilnius).

The decision of the Mazovia District Council was upheld by the Presidency of the Union. On 28 November 1922, the nest in Vilnius was admitted to the Union¹⁸. The falcons of Vilnius were entrusted with the organization of the Vilnius area.

At the board meeting of UGS "Sokół" in Poland, held on 29 - 30 June 1923 in Cieszyń, it was decided, among others, that new areas be established in Mazovia District - of Częstochowa, Grójec and Grodzisk Mazowiecki¹⁹. At the time of its establishment the area of Częstochowa had 3 nests: of Częstochowa, Krzepice, Radomsko, the area of Grójec had 6 nests: of Grójec, Jasienica, Mogielnica, Suchodół, Tarczyn and Warta. The following were admitted to the Union: the newly created nests in Koniecpol and Kłobuck (assigned to the area of Częstochowa); nests in Piaseczno and Warka (assigned to the Warsaw area); nests in Włodawa and Zamość (assigned to the Lublin area of Mazovia District)²⁰.

An important role in the consolidation of the district was played by the Extraordinary Convention of Mazovia District Council, held on October 21, 1923. The convention was attended by 69 delegates (with representatives of the following areas absent: Częstochowa, Kielce, Kutno and Płock). During the convention the Presidency of Mazovia District was elected, headed by Witold Tyrakowski²¹. In addition to W. Tyrakowski, the management board of the district was composed by: K. Pichler - Vice President, S. Bronikowski, J. Dann, K. Fijałkowski, S. Lesiewicz and L. Rzepecki. The following persons were elected to the Audit Committee: C. Dajkowski, B. Mianowski and I. Stasiak.

The nest of "Sokół" established in Łomża with the decision of the Presidency of the Union - on 20 November 1923 - was included in the area of Białystok²². The Częstochowa area of "Sokół" organized in 1923 was expanded in October 1923 to include the following nests: of Częstochowa II and Blachownia²³.

¹⁵ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 5, p.75 [in Polish].

¹⁶ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 12, pp. 184-185 [in Polish].

¹⁷ Ibidem, p.184.

¹⁸ Ibidem, p.179.

¹⁹ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 7, pp.6-7 [in Polish].

²⁰ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 1 -6, p.27 [in Polish].

²¹ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 11 -12, pp.16-20 [in Polish].

²² Ibidem, p.14.

²³ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 10, p.12 [in Polish].

At the beginning of 1924, the number of Mazovia District areas of GS "Sokół" increased to fifteen. The following areas must be mentioned as far as the structure of the district is concerned: the one of Białystok, Częstochowa, Grodzisko Grójec, Kielce, Kutno, Lublin, Łomża, Łódź, Łuck, Piotrków, Radom, Włocławek, Warsaw and Vilnius²⁴.

On 10 - 11 January 1924, the vice president of Mazovia District - K. Pichler inspected the Vilnius area. As we can read in "Przegląd Sokoli": "The result of the inspection positive, although the activity of the area is for now limited to the territory of Vilnius only. Current work of local Sokół activists is marked by commitment to the idea of the Sokół movement and work basics, especially in the field of physical training"²⁵.

Representatives of Mazovia District participated in the meetings of the Faculty of Physical Education (FPE) of UGS "Sokół" in Poland. On 18 November 1923, the meeting of FPE was held in Warsaw, in which Masovia District was represented by: Czesław Kłóś, Ignacy Kozielski, Karol Noskiewicz, and Wejrauch²⁶. During the meeting the management board of FPE was elected, which, on the part of Masovia District was composed of: Cz. Kłóś - head of UGS "Sokół" in Poland, the second deputy head - and members- K. Noskiewicz, Czyżewski Kozielski Szretter and Wejrauch.

On the initiative of UGS "Sokół" in Poland, management boards of districts and management boards of areas, physical education, sport and military training camps were organized. In the period from July 7 to August 21, 1922, a military training camp was organized²⁷. The camp was attended by 69 falcons from the Warsaw area and from Kielce and Radom. The function of the camp commander and head of military training was fulfilled by Lieut. Marciniak, a deputy camp commander was 2nd Lt Mackiewicz, while Lachnik was the head of physical education and sports exercises.

An important element in the activities of the Sokół movement were rallies. The first rally of Mazovia District was held on 4 - 5 June 1922 in Lublin²⁸. The rally was attended by 2,500 falcons and female falcons from all areas of Mazovia District. During the rally, among other things, the banner of nests in Lublin and Łuck was consecrated, there was a gala show, and sports performances and competitions. On 7 - 8 May 1922 in Radom a Sokół movement rally was held (area-wide) under the name of "Falcon Day". During the rally there was a ceremony of consecration of Radom nest banner²⁹.

The management of Mazovia District - at its meeting on 19 February 1924 - planned a District Rally in Vilnius - called a "Borderland Rally", to be held on 8 - 9 June 1924³⁰. Individual areas of Mazovia District had the task of organizing area rallies before the Sokół rally in Vilnius. A group of 12 falcons from the Warsaw area took part in the area rally in Lubawa in Pomerania District³¹.

Between 8 - 10 July 1921 the 6th Rally of Polish Sokół Movement was held in Warsaw.³² The programme of the rally, among others, included a Mass, falcon parade, gala show and gymnastic performances. The rally was attended by 7,000 falcons and female falcons from individual Sokół districts³³. As a rally participant E. Kubalski (Cracow, Cracow

²⁴ „Przegląd Sokoli”, 1924 no. 2, p.26 [in Polish].

²⁵ Ibidem, p. 29.

²⁶ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 11 -12, pp. 2-4 [in Polish].

²⁷ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 9, pp.13-14 [in Polish].

²⁸ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 6, p.93 [in Polish].

²⁹ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 5, p.76 [in Polish].

³⁰ „Przegląd Sokoli”, 1924 no. 2, p.29 [in Polish].

³¹ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 11 -12, p.12 [in Polish].

³² „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 7, p.4 [in Polish].

³³ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 8 -9, pp.2-11 [in Polish].

District) writes, "We left (Warsaw) with the feeling that we had fulfilled the obligation of every conscious Pole, i.e. to organize the society in a civic and national spirit"³⁴.

The nests of GS "Sokół" in Mazovia District were active in the field of physical education and sport. On the initiative of GS "Sokół" in Piotrków Trybunalski there was a gymnastic show and sports (athletics) competition for school youth³⁵. The gymnastic shows and sports competitions were hosted by the President of "Sokół" in Piotrków Trybunalski - Filip Herzig.

The Union Competitions (for the championship of UGS "Sokół" in Poland) were organized on June 23, 1922 in Lviv³⁶. Among the athletics events, the Falcons from Mazovia District achieved the following results: in the over 100-metre race Stanisław Mizerski (Warsaw) was the winner, and Feliks Rokicki (Warsaw) was ranked the 3rd; in the long jump and high jump the winner was F. Rokicki; in the shot put Władysław Koziół (Lublin) was ranked the 1st; in the javelin - W Koziół was ranked the 3rd; in the cross-country race - in individual competition - Józwiak (Warsaw) was the winner, in team classification Mazovia District. In gymnastic competitions, in exercises on parallel bars the 3rd place was taken by W.Koziół; in exercises on a pommel horse Michał Kuśmidrowicz (Warsaw) was the winner; in an exercise on rings the 1st place was taken by W.Koziół, and the 3rd one by M.Kuśmidrowicz.

The falcons from Mazovia District turned out to be successful in the union competitions held on 8 - 9 September 1923 in Toruń³⁷. The sports competition programme included the following disciplines: gymnastics, athletics, basketball, swimming and shooting. The following competitors from Mazovia District stood out in sports competitions: Lubecka, Sadkowska, Ułasiewiczówna and Witkowska – among women; among men: Antoniewicz, Chmiel, Czwornóg, Klarnier, Rokicki and Stańczyk.

The Sokół movement activists organized competitions for the championship of Mazovia District. On 19 June 1921, an area rally was held in Łódź together with district competitions³⁸. In the 3,000 metres the winner was Bronisław Chmiel (Warsaw IV) who was ahead of Modrzejewski, Orzechowski, Peszke and Zamesza (all from the Łódź area). The run was completed by 22 competitors. The competition programme included gymnastic shows and competitions in which 108 falcons, 40 female falcons and 288 falcon youth participated. The next sports competitions for the District championship were to be held in Lublin on 4 - 5 June 1922³⁹. The programme of sports competitions included, among others.: for falcons - gymnastic competitions, athletics (events of: 100-metre run, high jump, discus throw); for female falcons: basketball, "throw-back" and triathlon (60-metre run, high jump and balance exercises in the field of gymnastics); for male youth: games of rounders, athletic triathlon (60-metre run, high jump, shot put - 4 kg); for female youth: basketball and "throw-back"⁴⁰.

CONCLUSION

The Union of Gymnastics Societies "Sokół" in Poland was established in 1919. The administrative structure of the Sokół movement consisted of districts, areas and nests, The journal "Przegląd Sokoli" among other things published materials on Mazovia District of "Sokół". In terms of the area the district was the largest one in Poland. It extended from the western border of the Second Republic as far as the area of north-eastern borderlands.

---

³⁴ Ibidem, p.11.

³⁵ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 6, p.19 [in Polish].

³⁶ „Przegląd Sokoli”, 1922 no. 6, p.85 [in Polish].

³⁷ „Przegląd Sokoli”, 1923 no. 9, pp.8-12 [in Polish].

³⁸ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 7, pp.17-19 [in Polish].

³⁹ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 10 -11, p.21 [in Polish].

⁴⁰ „Przegląd Sokoli”, 1921 no. 12, pp.13-14 [in Polish].

The years 1919 - 1924 saw the organizational and numerical development of regions and nests of Mazovia District. During the period discussed, the number of areas, nests and members of "Sokół" of Mazovia District was on the rise. As far as the conditions for "Sokół" activity are concerned with the increase in membership, there was staff training, among others for the purpose of physical education, sport and military training. A very important role to play here was the one of a person performing the function of an instructor (at a district, area and nest level).

An element disseminating and popularizing the ideas of Sokół was the organization of rallies, gymnastic shows and sports competitions. Members of Mazovia District took part in Sokół rallies at a nationwide, regional and district level; participated in sports competitions at the all-union level, as well as the district and area one.

BIBLIOGRAPHY

A. Sources

I. Press

„Przegląd Sokoli” 1921 – 1924 [in Polish]

B. Literature

1. Drozdek-Małolepsza T., Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Królestwie Polskim w świetle czasopisma „Sokół” (1906-1907) [Activity of the Gymnastic Society "Sokół" in the Polish Kingdom in the light of "Przegląd Sokoli" journal (1906-1907)], [in:] „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie Kultura Fizyczna” [“Research Papers of the Higher Teacher Education School in Częstochowa Physical Education”], 2003 issue 5, pp.49-58 [in Polish].
2. Drozdek-Małolepsza T., Małolepszy E., Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w województwie kieleckim w latach 1919-1939 [A Contribution to the History of the Gymnastic Society "Sokół" in the province of Kielce in the years 1919-1939], [in:] „Rocznik Naukowy Instytutu Kultury Fizycznej i Sportu w Białej Podlaskiej” [“Research Yearbook of the Institute of Physical Culture and Sport in Biała Podlaska”], 2000 vol. VII, pp.269-280 [in Polish].
3. Drozdek-Małolepsza T., Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce [Establishment of Gymnastic Societies "Sokół" in Poland], [in:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (ed.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997 [Outline History of the Polish Sokół Movement In The Years 1867-1997], Częstochowa 2001, pp.63-69 [in Polish].
4. Drozdek-Małolepsza T., Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej (1906-1939) [A Contribution to the History of Gymnastic Society "Sokół" of Mazovia District (1906-1939)], [in:] W. Cynarski, K. Obodyński, Mirkiewicz M. (ed.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce [The History of Gymnastic Society "Sokół" in Poland] [in Polish]. On the 135th anniversary of its establishment, Rzeszów (no year of publication - n.d.), pp.138-147 [in Polish].
5. Drozdek-Małolepsza T., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906-1918 [Gymnastic Society "Sokół" in Częstochowa in the years 1906-1918], [in:] „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie Kultura Fizyczna” [“Research Papers of the Higher Teacher Education School in Częstochowa Physical Education”], 1999 issue 2, pp.27-33 [in Polish].
6. Drozdek-Małolepsza T., Zjednoczenie ruchu sokolego w Polsce (1919-1923) [Unification of the Sokół Movement In Poland (1919-1923)], [in:] Zeszyty

- Metodyczno-Naukowe AWF w Katowicach” [*Methodology and Science Journal of the University School of Physical Education in Katowice*], 2000, issue no. 10, pp.5-13 [*in Polish*].
7. Gaj J., Woltmann B. (ed.), *Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997* [*Outline of the history of sport in Poland 1867-1997*], Gorzów Wielkopolski 1999, p.292 [*in Polish*].
  8. Łopata A. (ed.), *130 lat Sokolstwa Polskiego*, [*130 Years of The Polish Sokół Movement*], Cracow 1997, p.254 [*in Polish*].
  9. Małolepszy E., Pawluczuk Z. (ed.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997* [*Outline History of the Polish Sokół Movement In The Years 1867-1997*], Częstochowa 2001, p.299 [*in Polish*].
  10. Mirkiewicz M. (ed.), *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”* [*The Activity of the Gymnastic Society "Sokół"*], Rzeszów 1996, p.227 [*in Polish*].
  11. Pawluczuk Z. *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” okręgu lubelskiego w latach 1905-1939* [*Gymnastic Society "Sokół" of the Lublin Area in the years 1905-1939*], [in:] *"Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna"* [*Research Papers of the Jan Długosz University in Częstochowa Physical Education*], 2005, issue 6, pp.17-40 [*in Polish*].
  12. Pawluczuk Z. (ed.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”* [*The History of Gymnastic Society "Sokół"*], Gdańsk 1996, p.283 [*in Polish*].

DZIAŁALNOŚĆ TOWARZYSTWA GIMNASTYCZNEGO „SOKÓŁ” DZIELNICY MAZOWIECKIEJ W ŚWIETLE „PRZEGLĄDU SOKOLEGO” (1921 – 1924)

Teresa **DROZDEK- MAŁOLEPSZA**,

*Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki,
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa, Polska*

Key words:

- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”,
- Dzielnica Mazowiecka,
- wychowanie fizyczne,
- sport.

Abstract:

Celem pracy jest przedstawienie działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej w świetle „Przeglądu Sokolego” (1921-1924). Czasopismo „Przegląd Sokoli” m. in. publikowało materiały dotyczące „Sokoła” Dzielnicy Mazowieckiej. Pod względem obszaru dzielnica była największą w Polsce. Rozciągała się od zachodniej granicy II Rzeczypospolitej po obszar Kresów Północno-Wschodnich.

W latach 1919 – 1924 nastąpił rozwój organizacyjny i liczebny okręgów i gniazd Dzielnicy Mazowieckiej. W zakresie uwarunkowań działalności „Sokoła” wraz ze wzrostem członków, nastąpiło kształcenie kadr, m. in. dla potrzeb wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Elementem upowszechniającym i popularyzującym idee sokole były organizacja zlotów, pokazów gimnastycznych i zawodów sportowych. Członkowie Dzielnicy Mazowieckiej brali udział w zlotach sokolich o zasięgu ogólnopolskim, dzielnicowym i okręgowym.

WPROWADZENIE

Celem pracy jest przedstawienie działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej w świetle „Przeglądu Sokolego” (1921 – 1924). Pierwszy numer czasopisma został wydany w styczniu 1921 r., natomiast ostatni – numer drugi - został wydany w lutym 1924 r. Czasopismo ukazywało się jako miesięcznik. Zawierało informacje dotyczące głównie działalności Sokolstwa Polskiego, Sokolstwa Polonijnego oraz Sokolstwa Słowiańskiego.

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu niepodległości przez Polskę rozpoczął się proces odrodzenia i jednoczenia ruchu sokolego. Pierwszym krokiem na tej drodze był zjazd delegatów z poszczególnych związków sokolich istniejących pod zaborami, który odbył się 13 kwietnia 1919 r. w Warszawie⁴¹. Na zjeździe podjęto decyzję o utworzeniu Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce. W strukturze administracji sokolej wyodrębniono dzielnice, okręgi, gniazda. W zakresie stanu badań największe znaczenie

⁴¹ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 1, s.2; T. Drozdek-Małolepsza, Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, [w:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (red.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, Częstochowa 2001, s.63-69.

poznawcze ma publikacja T. Drozdek-Małolepszej, będąca przyczynkiem do dziejów Dzielnic Mazowieckiej „Sokoła”⁴².

METODOLOGIA BADAŃ

W pracy wykorzystano następujące metody badawcze: metoda analizy źródeł historycznych, syntezy, indukcji dedukcji oraz metodę porównawczą. Postawiono następujące problemy badawcze:

1. Czy w okresie do 1924 r. nastąpił rozwój Towarzystw Gimnastycznych (TG) „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej?
2. Jakie uwarunkowania miały wpływ na rozwój TG „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej?
3. Czy w omawianym okresie nastąpił wzrost liczby członków, gniazd i okręgów TG „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej?

WYNIKI I DISKUSJA

Najwcześniej akces do Związku Towarzystw Gimnastycznych (ZTG) „Sokół” zgłosili sokoli zaboru rosyjskiego. Delegaci dawnych Polskich Gimnastycznych Towarzystw Sokolich w Królestwie Polskim przyjęli Wydział Międzyzwiązkowy za swój organ kierowniczy, tworząc Dzielnicę Mazowiecką⁴³. Następnie przystąpiły do ZTG „Sokół” dzielnice: Wielkopolska, Pomorska, Małopolska, Krakowska i Śląska⁴⁴.

Wyodrębnienie w podziale ZTG „Sokół” sześciu dzielnic nie było zgodne z podziałem administracyjnym państwa. Dzielnicę Mazowiecką była największa pod względem powierzchni – obejmowała obszar 262 026 km². Obszar Dzielnic Mazowieckiej rozciągał się od południowo-zachodniej granicy państwa (powiaty: częstochowski i wieluński) po wschodnie kresy II Rzeczypospolitej (województwa: wileńskie i wołyńskie)⁴⁵.

Organizacyjnie Dzielnicę Mazowiecką (według stanu na początek 1921 r.) została podzielona na 10 okręgów: I – Warszawa Miasto; II – Warszawa Praga oraz powiaty leżące po prawej stronie Wisły, część ziemi łomżyńskiej i siedleckiej; III – Łódź; IV – Lublin; V – Radom; VI – Kutno lub Włocławek; VII – Piotrków Trybunalski; VIII – Płock; IX – Kielce; X – Białystok wraz z powiatami części ziemi łomżyńskiej i siedleckiej, ziemia suwalska i Kresy Północno-Wschodnie⁴⁶. Tak uwzględniony podział administracyjny sokolej Dzielnic Mazowieckiej ulegał w latach następnych zmianom. Związane one były z powstaniem nowych okręgów lub likwidacją istniejących.

Gniazdo „Sokoła” w Sieradzu założono 27 lutego 1921 r.⁴⁷ Prezesem gniazda wybrano Marka Zaleskiego, wiceprezesem - Stanisława Jurkiewicza, sekretarzem – S. Muszyńskiego, skarbnikiem – J. Życieńskiego, naczelnikiem – Stefana Strzyżyckiego, gospodarzem – Skarzyńskiego, członkami zarządu – Lipińskiego, Z. Modelska i A. Pachowicza. „Sokół” w Sieradzu (w kwietniu 1921 r.) liczył 176 członków.

W dniu 10 kwietnia 1921 r. odbyło się posiedzenie zarządu Dzielnic Mazowieckiej⁴⁸. Obecni byli przedstawiciele okręgów: kutnowskiego, łódzkiego, piotrkowskiego,

⁴² T. Drozdek-Małolepsza, *Przyczynkiem do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej (1906-1939)*, [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135 rocznicę powstania, Rzeszów (brak roku wydania – brw.)*, s.138-147.

⁴³ T. Drozdek-Małolepsza, *Zjednoczenie ruchu sokolego w Polsce (1919-1923)*, [w:] *„Zeszyty Metodyczno-Naukowe AWF w Katowicach”*, Katowice 2000, s.6.

⁴⁴ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 12, s.179-181; 1923 nr 1-6, s.25-28. Faktycznie zjednoczenie ruchu sokolego nastąpiło na początku 1923 r., po przystąpieniu do ZTG „Sokół” w Polsce Dzielnic Śląskiej.

⁴⁵ T. Drozdek-Małolepsza, *Przyczynkiem do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej (1906-1939)*..., s.142.

⁴⁶ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 4, s.16.

⁴⁷ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 4, s.20.

⁴⁸ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 5, s.7-8.

warszawskiego (nieobecni byli m. in. działacze okręgu lubelskiego). Okręg piotrkowski liczył wówczas 7 gniazd; okręg łódzki liczył 16 gniazd, 1 600 członków (w tym ćwiczących: 265 sokołów i 160 sokolic; 1 004 młodzieży sokolej); okręg warszawski liczył 15 gniazd i około 2 000 członków. Dzielnic Mazowiecka według niepełnych sprawozdań liczyła około 50 gniazd i 6 000 członków. W celu popularyzacji i upowszechniania idei sokolej członkowie TG „Sokół” w Lublinie odbyli w dniach 14 – 15 sierpnia 1921 r. wycieczkę do Łucka (80 sokołów i sokolic)⁴⁹. Lublinianie – przyjmowani serdecznie przez miejscowe społeczeństwo – urządzili na boisku sportowym (wojskowym) pokaz gimnastyczny.

W gmachu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie, w dniu 9 października 1921 r. odbyło się posiedzenie zarządu Dzielnicy z udziałem prezesów i naczelników poszczególnych okręgów⁵⁰. W obradach uczestniczyli przedstawiciele okręgów: białostockiego, kutnowskiego, lubelskiego, łódzkiego, radomskiego i warszawskiego (nieobecni m. in. działacze z okręgów: kieleckiego, piotrkowskiego i płockiego). Z nadesłanych sprawozdań wynikało, iż okręg warszawski liczył 18 gniazd; okręg łódzki liczył 14 gniazd; w okręgu lubelskim czynnych było 5 gniazd, zaś w fazie organizacyjnej było 10 gniazd; okręg radomski liczył 2 gniazda – w Skarżysku i Radomiu (w fazie organizacyjnej było 7 gniazd); w okręgu kutnowskim były 2 czynne gniazda – w Gostyninie i Kutnie; w okręgu białostockim były 3 czynne gniazda – w Białymstoku (gniazdo liczyło 200 sokołów i sokolic), Grodnie i Starosielcu⁵¹.

Według sprawozdań z działalności okręgów – złożonych podczas obrad zarządu Dzielnicy w dniu 25 marca 1922 r. - Dzielnic Mazowiecka TG „Sokół” liczyła 62 czynne gniazda sokole, posiadające około 8 500 członków (oraz około 2 000 młodzieży sokolej)⁵². Na posiedzeniu zarządu obecni byli przedstawiciele okręgów: białostockiego, kieleckiego, lubelskiego, łódzkiego, piotrkowskiego, radomskiego, warszawskiego. W trakcie obrad podjęto uchwałę o utworzeniu okręgu łuckiego (z gniazdami: Kowel, Krzemieniec, Kwasiłów, Łuck, Równe, Włodzimierz)⁵³ oraz powołano na funkcję naczelnika dzielnicy Henryka Chelmskiego, zaś na zastępców naczelnika – Łysakowskiego i Zielińskiego.

Jak informowała redakcja „Przeglądu Sokolego”, w numerze 9 z 1922 r.: „Odnowione gniazdo w Częstochowie przyjęło do Związku na podstawie pisemnego zgłoszenia. Organizacyjnie przydzielono je do okręgu w Piotrkowie”⁵⁴. Według czasopisma ruch sokoli Dzielnicy Mazowieckiej uległ upowszechnieniu w I połowie 1922 r.: „Powstają nowe gniazda oraz wznawiają swą czynność dawniejsze (...). Na dobre wznawia swą działalność gniazdo we Włocławku, to też wprowadzono tam nowy okręg, z możliwością rozszerzenia organizacji sokolich na powiaty: włocławski, nieszawski i lipnowski. Bardzo dobrze rozwija się działalność <<Sokoła>> w Łucku (...). Okręg białostocki zamierza roztoczyć swą działalność na bliższe i dalsze miasta na kresach oraz sąsiednie na Ziemi Suwalskiej i Łomżyńskiej. Nowo wybrany zarząd okręgu białostockiego bardzo energicznie krząta się nad postawieniem na mocnej stopie <<Sokoła>> w Grodnie, gdzie w tym celu urządził zlot okręgowy”⁵⁵.

Posiedzenie Rady Dzielnicy Mazowieckiej odbyło się 6 listopada 1922 r.⁵⁶ Obecni byli przedstawiciele 5 okręgów: białostockiego, łódzkiego, radomskiego, warszawskiego i włocławskiego oraz gniazda Wilno. Stan liczebny reprezentowanych okręgów był wówczas

⁴⁹ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 8-9, s.26.

⁵⁰ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 10-11, s.19-21.

⁵¹ Tamże, s.21.

⁵² „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 3-4, s.55-57.

⁵³ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 5, s.69. Sprawę przydziału okręgu łuckiego rozstrzygnęły Przewodnictwa Dzielnic Małopolskiej i Mazowieckiej.

⁵⁴ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 9, s.136.

⁵⁵ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 5, s.75.

⁵⁶ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 12, s.184-185.

następujący: okręg warszawski (22 gniazda, 2 410 sokołów i 463 sokolic, 1 363 młodzieży sokolej), okręg wrocławski (1 gniazdo, 118 sokołów i 88 sokolic, 33 młodzieży sokolej), okręg łódzki (19 gniazd, 2 574 sokołów i 696 sokolic, 560 młodzieży sokolej), okręg radomski (5 gniazd, 906 sokołów i 51 sokolic, 111 młodzieży sokolej), okręg białostocki (3 gniazda, 182 sokołów i 136 sokolic, 81 młodzieży sokolej)⁵⁷. Rada podjęła decyzję o wydzieleniu z okręgu łódzkiego gniazda Konin (z przydziałem do okręgu wrocławskiego); gniazda Wieluń (późniejszy przydział do okręgu częstochowskiego); gniazda Zagórów (z przydziałem do Dzielnicy Wielkopolskiej). Rada udzieliła upomnienia działaczom z okręgów: lubelskiego, łuckiego i piotrkowskiego z powodu nie przysłania przedstawiciela na posiedzenie, jak również za brak sprawozdania z działalności okręgu. Ponadto Rada Dzielnicy podjęła decyzję o przyjęciu do dzielnicy okręgu wileńskiego (okręg składał się z jednego gniazda – Wilno).

Decyzję Rady Dzielnicy Mazowieckiej podtrzymało Przewodnictwo Związku. W dniu 28 listopada 1922 r. przyjęto do Związku gniazdo w Wilnie⁵⁸. Sokołom z Wilna powierzono zorganizowanie okręgu wileńskiego.

Podczas posiedzenia zarządu ZTG „Sokół” w Polsce, odbytego w dniach 29 – 30 czerwca 1923 r. w Cieszynie postanowiono m. in. utworzyć nowe okręgi w Dzielnicy Mazowieckiej – częstochowski, grójecki, grodziski (Grodzisk Mazowiecki)⁵⁹. W momencie utworzenia okręg częstochowski liczył 3 gniazda: Częstochowa, Krzepice, Radomsko, okręg grójecki liczył 6 gniazd: Grójec, Jasienica, Mogielnica, Suchodół, Tarczyn, Warta. Przyjęto do Związku nowoutworzone gniazda w Koniecpolu i Kłobucku (z przydziałem do okręgu częstochowskiego); gniazda w Piasecznie i w Warce (z przydziałem do okręgu warszawskiego); gniazda we Włodawie i Zamościu (z przydziałem do okręgu lubelskiego Dzielnicy Mazowieckiej)⁶⁰.

Ważne znaczenie w konsolidacji dzielnicy miał Nadzwyczajny Zjazd Rady Dzielnicy Mazowieckiej, przeprowadzony 21 października 1923 r. W zjeździe uczestniczyło 69 delegatów (nieobecni przedstawiciele okręgów: Częstochowa, Kielce, Kutno i Płock). W trakcie zjazdu dokonano wyboru Przewodnictwa Dzielnicy Mazowieckiej, na której czele stanął Witold Tyrakowski⁶¹. Ponadto, oprócz W. Tyrakowskiego, w skład zarządu dzielnicy weszli: K. Pichler – wiceprezes, S. Bronikowski, J. Dann, K. Fijałkowski, S. Lesiewicz, L. Rzepecki. Do Komisji Rewizyjnej wybrano: C. Dajkowskiego, B. Mianowskiego i I. Stasiaka.

Powstałe w Łomży gniazdo „Sokoła” przyłączono decyzją Przewodnictwa Związku – w dniu 20 listopada 1923 r. - do okręgu białostockiego⁶². Do zorganizowanego w 1923 r. okręgu częstochowskiego „Sokoła” przyłączono w październiku 1923 r. gniazda: Częstochowa II i Blachownia⁶³.

Na początku 1924 r. liczba okręgów Dzielnicy Mazowieckiej TG „Sokół” wzrosła do piętnastu. W strukturze dzielnicy należy wymienić okręgi: białostocki, częstochowski, grodziski, grójecki, kielecki, kutnowski, lubelski, łomżyński, łódzki, łucki, piotrkowski, radomski, wrocławski, warszawski, wileński⁶⁴.

W dniach 10 – 11 stycznia 1924 r. wiceprezes Dzielnicy Mazowieckiej – K. Pichler dokonał inspekcji okręgu wileńskiego. Jak czytamy na łamach „Przeglądu Sokolego”: „Rezultat inspekcji dodatni, aczkolwiek działalność okręgu zamyka się na razie na terenie

⁵⁷ Tamże, s.184.

⁵⁸ Tamże, s.179.

⁵⁹ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 7, s.6-7.

⁶⁰ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 1-6, s.27.

⁶¹ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 11-12, s.16-20.

⁶² Tamże, s.14.

⁶³ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 10, s.12.

⁶⁴ „Przegląd Sokoli”, 1924 nr 2, s.26.

Wilna. Dotychczasową pracę miejscowych działaczy sokolich znamionuje przywiązanie do idei sokolej i podstawowość pracy, zwłaszcza w dziedzinie fizycznego szkolenia”⁶⁵.

Przedstawiciele Dzielnic Mazowieckiej uczestniczyli w posiedzeniach Wydziału Wychowania Fizycznego (WWF) ZTG „Sokół” w Polsce. W dniu 18 listopada 1923 r. odbyło się w Warszawie posiedzenie WWF, w którym Dzielnicę Mazowiecką reprezentowali: Czesław Kłóś, Ignacy Koziulewski, Karol Noskiewicz, Wejrauch⁶⁶. W trakcie posiedzenia odbyły się wybory zarządu WWF, w skład którego weszli z Dzielnic Mazowieckiej: Cz. Kłóś -naczelnik ZTG „Sokół” w Polsce, II zastępca naczelnika – K. Noskiewicz, Czyżewski, Koziulewski, Szretter, Wejrauch - członkowie.

Z inicjatywy ZTG „Sokół” w Polsce, zarządów dzielnic oraz zarządów okręgów organizowano obozy wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. W okresie od 7 lipca do 21 sierpnia 1922 r. odbył się obóz przysposobienia wojskowego⁶⁷. W obozie uczestniczyło 69 sokołów z okręgu warszawskiego oraz z Kielc i Radomia. Funkcję komendanta obozu i kierownika ćwiczeń wojskowych pełnił por. Marciniak, zastępcą komendanta obozu był ppor. Mackiewicz, natomiast kierownikiem ćwiczeń wychowania fizycznego i sportu był Lachnik.

Ważnym elementem w działalności sokolej były zloty. Pierwszy zlot Dzielnic Mazowieckiej odbył się w dniach 4 – 5 czerwca 1922 r. w Lublinie⁶⁸. W zlocie wzięło udział 2 500 sokołów i sokolic ze wszystkich okręgów Dzielnic Mazowieckiej. W trakcie zlotu, m. in. odbyło się poświęcenie sztandaru gniazd w Lublinie i w Łucku, uroczysta akademicka pokazy i zawody sportowe. W dniach 7 - 8 maja 1922 r. w Radomiu odbył się zlot sokoli (o zasięgu okręgowym) pod nazwą „Dzień Sokoła”. W trakcie zlotu odbyła się uroczystość poświęcenia sztandaru gniazda w Radomiu⁶⁹.

Władze Dzielnic Mazowieckiej – na posiedzeniu w dniu 19 lutego 1924 r. - zaplanowały na 8 – 9 czerwca 1924 r. przeprowadzenie Zlotu Dzielnicowego w Wilnie – określanego jako „Zlot Kresowy”⁷⁰. Poszczególne okręgi Dzielnic Mazowieckiej miały za zadanie odbycie przed zlotem sokolim w Wilnie – zlotów okręgowych. Grupa 12 sokołów okręgu warszawskiego wzięła udział w zlocie okręgowym w Lubawie Dzielnic Pomorskiej⁷¹.

W dniach 8 – 10 lipca 1921 r. odbył się w Warszawie VI Zlot Sokolstwa Polskiego⁷². W programie zlotu przewidziano m. in. mszę św., defiladę sokołą, akademię, pokazy gimnastyczne. W zlocie uczestniczyło 7 000 sokołów i sokolic z poszczególnych dzielnic sokolich⁷³. Jak pisze uczestnik zlotu, E. Kubalski (Kraków, Dzielnic Krakowska), „Wyjeżdżaliśmy (z Warszawy) z uczuciem, iż spełniliśmy obowiązek ciążyący na każdym Polaku świadomym, to jest organizować społeczeństwo w duchu obywatelskim i narodowym”⁷⁴.

Gniazda TG „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej prowadziły aktywną działalność na polu wychowania fizycznego i sportu. Z inicjatywy działaczy TG „Sokół” w Piotrkowie Trybunalskim odbył się pokaz gimnastyczny i zawody sportowe (lekkoatletyczne) dla

⁶⁵ Tamże, s.29.

⁶⁶ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 11-12, s.2-4.

⁶⁷ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 9, s.13-14.

⁶⁸ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 6, s.93.

⁶⁹ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 5, s.76.

⁷⁰ „Przegląd Sokoli”, 1924 nr 2, s.29.

⁷¹ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 11-12, s.12.

⁷² „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 7, s.4.

⁷³ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 8-9, s.2-11.

⁷⁴ Tamże, s.11.

młodzieży szkolnej⁷⁵. Pokazy gimnastyczne i zawody sportowe prowadził prezes „Sokoła” w Piotrkowie Trybunalskim – Filip Herzig.

Zawody Związkowe (o mistrzostwo ZTG „Sokół” w Polsce) rozegrano 23 czerwca 1922 r. we Lwowie⁷⁶. Wśród konkurencji lekkoatletycznych, Sokoli z Dzielnicy Mazowieckiej osiągnęli następujące wyniki: w biegu na dystansie 100 m zwyciężył Stanisław Mizerski (Warszawa), III miejsce zajął Feliks Rokicki (Warszawa); w skoku w dal i w skoku wzwyż zwyciężył F. Rokicki; w pchnięciu kulą I miejsce zajął Władysław Kozioł (Lublin); w rzucie oszczepem – III miejsce zajął W. Kozioł; w biegu na przelaj – w konkurencji indywidualnej - zwyciężył Józwiak (Warszawa), w klasyfikacji zespołowej Dzielnica Mazowiecka. W zawodach gimnastycznych, w ćwiczeniach na poręczach III miejsce zajął W. Kozioł; w ćwiczeniach na koniu z łękami zwyciężył Michał Kuśmidrowicz (Warszawa); w ćwiczeniu na kółkach I miejsce zajął W. Kozioł, natomiast III – M. Kuśmidrowicz.

Sukcesem sokołów Dzielnicy Mazowieckiej okazały się zawody związkowe, przeprowadzone w dniach 8 – 9 września 1923 r. w Toruniu⁷⁷. Na program zawodów sportowych składały się następujące dyscypliny: gimnastyka, lekkoatletyka, piłka koszykowa, pływanie, strzelectwo. W zawodach sportowych z Dzielnicy Mazowieckiej wyróżnili się: Lubecka, Sadkowska, Ułasiewiczówna, Witkowska – wśród kobiet; wśród mężczyzn: Antoniewicz, Chmiel, Czwóróg, Klarner, Rokicki, Stańczyk.

Działacze sokoli organizowali zawody o mistrzostwo Dzielnicy Mazowieckiej. W dniu 19 czerwca 1921 r. w Łodzi zorganizowano zlot okręgowy połączony z zawodami dzielnicowymi⁷⁸. W biegu na dystansie 3 000 m zwyciężył Bronisław Chmiel (Warszawa IV), wyprzedzając Modrzejewskiego, Orzechowskiego, Peszke i Zamesza (wszyscy z okręgu łódzkiego). Bieg ukończyło 22 zawodników. W programie zawodów odbyły się pokazy i zawody gimnastyczne, w których uczestniczyło 108 sokołów, 40 sokolic, 288 osób młodzieży sokolej. Kolejne zawody sportowe o mistrzostwo Dzielnicy miały odbyć się w Lublinie w dniach 4 – 5 czerwca 1922 r.⁷⁹ Program zawodów sportowych przewidywał m. in.: dla sokołów – zawody gimnastyczne, lekkoatletykę (konkurencje: bieg na dystansie 100 m, skok wzwyż, rzut dyskiem); dla sokolic: piłkę koszykową, „odrzucankę” oraz trójbój (bieg na dystansie 60 m, skok wzwyż i ćwiczenia równoważne z zakresu gimnastyki); dla młodzieży męskiej: rozgrywki palanta, trójbój lekkoatletyczny (bieg na dystansie 60 m, skok wzwyż, pchnięcie kulą – 4 kg); dla młodzieży żeńskiej: piłka koszykowa i „odrzucanka”⁸⁰.

ZAKOŃCZENIE

Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce powstał w 1919 r. W strukturze administracji sokolej wyodrębniono dzielnice, okręgi i gniazda. Czasopismo „Przegląd Sokoli” m. in. publikowało materiały dotyczące Dzielnicy Mazowieckiej „Sokoła”. Pod względem obszaru dzielnica była największą w Polsce. Rozciągała się od zachodniej granicy II Rzeczypospolitej po obszar Kresów Północno-Wschodnich.

W latach 1919 – 1924 nastąpił rozwój organizacyjny i liczebny okręgów i gniazd Dzielnicy Mazowieckiej. W omawianym okresie zwiększyła się liczba okręgów, gniazd i członków „Sokoła” Dzielnicy Mazowieckiej. W zakresie uwarunkowań działalności „Sokoła” wraz ze wzrostem członków, nastąpiło kształcenie kadr, m. in. dla potrzeb wychowania fizycznego, sportu i przysposobienia wojskowego. Bardzo ważną rolę miała tutaj do odegrania osoba pełniąca funkcje instruktora (na szczeblu dzielnicy, okręgu i gniazda).

⁷⁵ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 6, s.19.

⁷⁶ „Przegląd Sokoli”, 1922 nr 6, s.85.

⁷⁷ „Przegląd Sokoli”, 1923 nr 9, s.8-12.

⁷⁸ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 7, s.17-19.

⁷⁹ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 10-11, s.21.

⁸⁰ „Przegląd Sokoli”, 1921 nr 12, s.13-14.

Elementem upowszechniającym i popularyzującym idee sokola była organizacja zlotów, pokazów gimnastycznych i zawodów sportowych. Członkowie Dzielnic Mazowieckiej brali udział w zlotach sokolich o zasięgu ogólnopolskim, dzielnicowym i okręgowym; uczestniczyli w zawodach sportowych o zasięgu ogólnozwiązkowym, jak i dzielnicowym czy okręgowym.

BIBLIOGRAFIA

A. Źródła

I. Prasa

„Przegląd Sokoli” 1921 – 1924

B. Literatura

1. Drozdek-Małolepsza T., Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Królestwie Polskim w świetle czasopisma „Sokół” (1906-1907), [w:] „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie Kultura Fizyczna”, 2003 z.5, s.49-58.
2. Drozdek-Małolepsza T., Małolepszy E., Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w województwie kieleckim w latach 1919-1939, [w:] „Rocznik Naukowy Instytutu Kultury Fizycznej i Sportu w Białej Podlaskiej, 2000 t. VII, s.269-280.
3. Drozdek-Małolepsza T., Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, [w:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (red.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, Częstochowa 2001, s.63-69.
4. Drozdek-Małolepsza T., Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej (1906-1939), [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135 rocznicę powstania, Rzeszów (brak roku wydania – brw.), s.138-147.
5. Drozdek-Małolepsza T., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Częstochowie w latach 1906-1918, [w:] „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie Kultura Fizyczna”, 1999 z.2, s.27-33.
6. Drozdek-Małolepsza T., Zjednoczenie ruchu sokolego w Polsce (1919-1923), [w:] „Zeszyty Metodyczno-Naukowe AWF w Katowicach”, 2000 z.10, s.5-13.
7. Gaj J., Woltmann B. (red.), Zarys historii sportu w Polsce 1867-1997, Gorzów Wlkp. 1999, ss.292.
8. Łopata A. (red.), 130 lat Sokolstwa Polskiego, Kraków 1997, ss.254.
9. Małolepszy E., Pawluczuk Z. (red.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, Częstochowa 2001, ss.299.
10. Mirkiewicz M. (red.), Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Rzeszów 1996, ss.227.
11. Pawluczuk Z., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” okręgu lubelskiego w latach 1905-1939, [w:] „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie Kultura Fizyczna”, 2005 z.6, s.17-40.
12. Pawluczuk Z. (red.), Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, Gdańsk 1996, ss.283.